

PRAVOPIS VELKÝCH PÍSMEN VE VLASTNÍCH JMÉNECH

Velké písmeno píšeme na začátku vlastních jmen, kterými pojmenováváme konkrétní jedinečný jev – ať už je to osoba, zvíře nebo věc.

Nejprve si připomeneme rozdíl mezi jmény obecnými a vlastními:

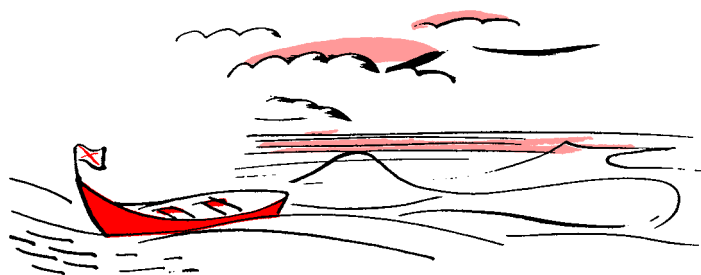
město ↓ Je mnoho měst, proto slovo <i>město</i> chápeme jako jméno obecné .	Trutnov ↓ Existuje jediný Trutnov, slovo <i>Trutnov</i> je tedy jméno vlastní .
--	--

Víceslovná vlastní jména

Vlastní jména mohou být **jednoslovná** a **víceslovná** (sousloví)
– velké písmeno píšeme obvykle pouze na začátku prvního slova názvu:

Trutnov, Bořík, Francie, Vltava, Alík Mezinárodní den dětí, Lovci mamutů, Ječná ulice

Stojí-li na začátku víceslovného pojmenování obecné jméno, které se v názvech podobných jevů často opakuje (ulice, moře, náměstí, přehrada), píše se s písmenem malým a velké počáteční písmeno má až **rozlišující přívlástek**.

Rozlišující přívlástek nemusí být jednoslovný:

obecná jména ↓ ulice Ječná Ječná ulice Mrtvé moře moře Laptěvů hory Krkonoše Orlické hory ↑ rozlišující přívlásky
--

ulice Politických vězňů

Součástí víceslovného vlastního jména může být jiné vlastní jméno:

stát ↑ obecné jméno	Spolková republika ↑ rozlišující přívlástek (vlastní jméno státu)	Německo ↑ další (zeměpisné) vlastní jméno
------------------------------	--	--

V názvech měst, vesnic, čtvrtí a sídlišť jsou všechna slova názvu kromě předložek s velkým počátečním písmenem:

Je-li součástí názvu jiné zeměpisné vlastní jméno, ponechává si svůj původní pravopis.

Nový Jičín, Rychnov nad Kněžnou, Blatnice pod Svatým Antonínkem, Červený Vrch (sídliště)
Kostelec nad Černými lesy, Rokytnice v Orlických horách

Začíná-li rozlišující přívlástek předložkou, píše se s velkým počátečním písmenem nejen tato předložka, ale i první slovo stojící za ní.

ulice Na Spádu dům U Páva restaurace U Zvonu, U Bílého Iva
--

- b1) Vyhledejte vlastní jména a podtrhněte v nich písmeno, které by mělo být velké.

Před domem už na mě čekaly spolužačky karolína a bětka. Šly jsme na výstavu psů a koček. Líbil se mi tam jeden foxteriér, ale kučerová říkala, že pudlové jsou hezčí. Málem jsme se popraly, protože obvinila naši darinku, že je vesnický podvraták. Jako kdyby ta jejich načesaná pudlice olívie byla nějaký čistokrevný zázrak. Příště půjdu na výstavu s dočkalem. Ten nepomlouvá, protože doma žádné zvíře nemá. Jeho maminka totiž říká, že pavlík jim úplně stačí.

- c) Vyznačte vlastní jména a vysvětlete pravopis počátečních písmen v rozlišujících přívlastcích.

Už druhého září jsme měli školy dost, a proto jsme zakoupili Vernovy Dva roky prázdnin. Až do Vánoc jsme pak každou hodinu zeměpisu pod lavicí vyplouvali spolu s Brianem na škuneru Chrt, abychom zkoumali záliv Zklamání nebo mys Nepravého moře. Po Velikonocích to už bylo s naší partou Bobříků k nevydržení, a tak jsme nadnesli otázku školního výletu. Třídní šprt Voráček, zvaný též Násobilka, snaživě navrhl návštěvu Památníku národního písemnictví v Praze. Cestou by se prý daly zvládnout ještě dva tři hrady, ráno třeba Kost a večer Trosky, a nějaká ta naučná stezka. My, zdravé jádro třídy, jsme jej málem ukamenovali. Soused Kolečník to zahrál do autu návrhem expedice do Himálaje nebo alespoň veselé vyjížďky po Mrtvém moři. Nakonec jsme přijali kompromisní řešení a vyrazili do Žďárských vrchů. Ve zdraví jsme absolvovali nejvyšší vrchol Devět skal a ve vesničce Cikháj doplnili zásoby žvýkaček. Ve Žďáru nad Sázavou jsme se chtěli jít koupat na Pilskou nádrž, ale paní učitelka Havlínová si nedala vymluvit, že návštěva Muzea knihy nám prospěje víc. Měla pravdu. Skoro nikdo se neutopil.

- d1) Vyznačte rozlišující přívlastek a rozhodněte, kde bude velké počáteční písmeno. Pozor, v některých výrazech obecné slovo, jež by nebylo součástí názvu, nenajdete.

KOMERČNÍ BANKA, POHÁR MISTRŮ EVROPSKÝCH ZEMÍ, TICHÝ OCEÁN, KRUŠNÉ HORY, EVROPSKÁ CENTRÁLNÍ BANKA, ČESKÁ REPUBLIKA, KARLŮV MOST, STŘEDOZEMNÍ MOŘE, NÁRODNÍ TŘÍDA, SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ, ARMÁDA SPÁSY, ČESKÁ TELEVIZE, HOD BOŽÍ VELIKONOČNÍ, SVÁTEK MATEK, NEJVYŠŠÍ SOUD, STÁTNÍ ÚSTAV PRO KONTROLU LÉČIV

- e) MALÁ FATRA, DIVÁ BÁRA, NEJVYŠŠÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY, BANÍK OSTRAVA, SLÁVIA PRAHA, UNIVERZITA KARLOVA, ARMÁDA ČESKÉ REPUBLIKY, LEGENDA O SVATÉ KATEŘINĚ, NÁRODNÍ MUZEUM V PRAZE, DLOUHÝ, ŠIROKÝ A BYSTROZRÁKÝ, ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY, O MUDRCI BIDPAJOVI A JEHO ZVÍŘÁTKÁCH, ZEMĚ FRANTIŠKA JOSEFA

- f) KUTNÁ HORA, LHOTA POD STRÁNÍ, BANSKÁ BYSTRICA, JINDŘICHŮV HRADEC, ŽĎÁR NAD SÁZAVOU, ČESKÉ BUDĚJOVICE, UHERSKÉ HRADIŠTĚ, ČESKÝ BROD, HAVLÍČKOVA BOROVÁ, ÚSTÍ NAD LABEM, VYŠŠÍ BROD, TÝN NAD VLTAVOU, ČESKÉ VELENICE, BĚLÁ POD BEZDĚZEM, KARLOVY VARY, SPIŠSKÁ NOVÁ VES, RYCHNOV NAD KNĚŽNOU

- g1) RESTAURACE NA RŮŽKU, HOSTINEC U SAMSONA, MOTOREST U TŘÍ LIP, DŮM U TŘÍ SLUNCŮ, CUKRÁRNA U DVOU MARIÍ, DŮM U PŠTROSA, ULICE POD TRATÍ, NÁMĚSTÍ MEZI ZAHRÁDKAMI, DŮM U GOLIÁŠE, VÝSTAVNÍ SÍŇ U HYBERNŮ, KNIHKUPECTVÍ U ZLATÉHO KLASU, HOTEL NA ZÁLESÍ, ULICE KE KARLOVU, ULICE NA VÝSLUNÍ

TVOŘENÍ SLOV

Slovní zásoba jazyka se stále rozšiřuje. Naučíme-li se poznávat, jak slova vznikla, budeme umět tvořit nová pojmenování a zároveň snadněji porozumíme slovům, se kterými jsme se ještě nesetkali.

Uvedeme příklad: Místo, kde roste jetel, nazýváme jeteliště, místo, odkud odlétají letadla, nazýváme letiště... Co by asi mohlo znamenat slovo „ufoniště“? Vymýšlejte další příklady.

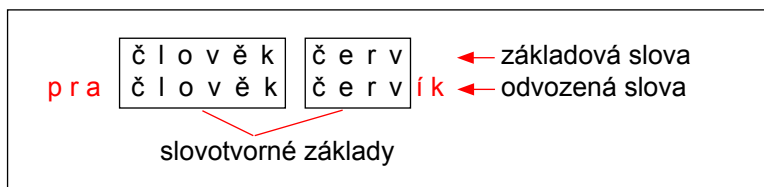
- 9** Nová slova vznikají: a) odvozováním
b) skládáním
c) zkracováním

ODVOZOVÁNÍ

Nová slova nejčastěji odvozujeme.

10 **Odvozování** je takový způsob tvoření nových slov, při němž ze **slova základového** vzniká přidáním předpony nebo přípony (nebo obojího) **slovo odvozené**.

Část, kterou si ze základového slova nové slovo ponechává, nazýváme **slovotvorný základ**.

Koncovka základového slova
není součástí slovotvorného základu.

v i n a
v i n í k

č i s t i t
č i s t i č

p r a s k l ý
p r a s k l i n a

slovotvorné základy

Ne každé slovo bylo utvořeno, některá jsou tzv. **slova prvotní**. Co myslíte, najdete u nich slovotvorný základ?

Cvičení 10:

a) Uvedte významy všech slov a odhadněte, co mají společného slova v jednotlivých sloupečcích.

tiskárna	sběratel	plánovač	mraveneček	herečka
stáčírna	učitel	slévač	hrneček	dojička
směnárna	léčitel	topič	obrázek	vychovatelka
kovárna	pěstitel	brusič	kamínek	spojovatelka

b1) Pod uvedené výrazy napište slova základová, vyznačte slovtvorný základ a porovnejte významové rozdíly takto utvořených dvojic.

kohoutek	stromek	prateta	bleskový
kohout			
bramborák	odprosit	balonek	venkovan

Tvořte slova podle zadání. Po vypracování si vždy všimněte, které přípony jsou u daných typů nejčastější.

- c1) názvy osob utvořené od sloves (někdy jich lze od jednoho slovesa utvořit víc):
plavat, útočit, holit, prodávat, plánovat, uklízet, malovat, kontrolovat, podnikat, hrát, hlídat, brousit, lovit, řídit, vyšetřovat, dobývat, skládat
- c2) názvy přístrojů a nástrojů od sloves:
vařit, vysávat, počítat, podávat, vyorávat, šroubovat, vrtat, žehlit, mýt, šlehat, mixovat, sekat, hořet, strouhat, rýt, hoblovat
- c3) názvy dějů od sloves:
lovit, plakat, volat, hvízdát, šeptat, utíkat, česat, léčit, mlčet, jezdit, kreslit, sněžit, řídit, vládnout, houkat – houknout, blikat – bliknout, skákat – skočit, klouzat – sklouznout, učit – vyučit
- c4) názvy osob podle vlastnosti od přídavných jmen:
chytrý, hloupý, veliký, otužilý, silný, dlouhý, dobrý, lakomý, drsný, falešný, zelený, líný
- d) Určujte, která slova byla odvozena a která jsou prvotní (neutvořená). Jaký zvolíte postup?
prateta, sad, klenotník, nůž, pes, dům, popelnice, voda, vynést, led, kominík, ponorka

PŘÍVLASTEK

Opakujeme:

Přívlastek – závisí na podstatném jménu (jiný větný člen podstatné jméno rozvíjet nemůže, skladební dvojici s ním tvoří jediné přívlastek); zpřesňuje význam podstatného jména nebo ho blíže určuje.

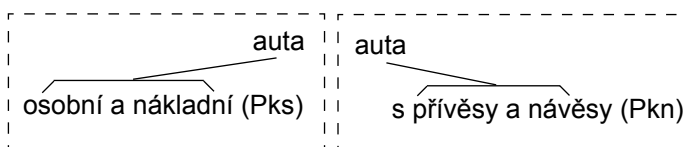
- 27** Rozeznáváme přívlastek:
- shodný** – je vždy ve stejném pádu jako jeho řídicí větný člen a většinou se shoduje i v rodě a čísle
 - je obvykle vyjádřen přídavným jménem
 - většinou stojí před svým řídicím větným členem
 - neshodný** – není ve stejném pádu jako řídicí větný člen (při skloňování dvojice se nemění)
 - často je vyjádřen podstatným jménem (někdy i s předložkou)
 - stojí obvykle za svým řídicím větným členem

Jak od sebe bezpečně poznáte přívlastek shodný a neshodný? Vyskočte si celou dvojici. Bude-li se koncovka přívlastku při skloňování měnit, je to přívlastek shodný. Zůstane-li však vždy stejná, je neshodný.

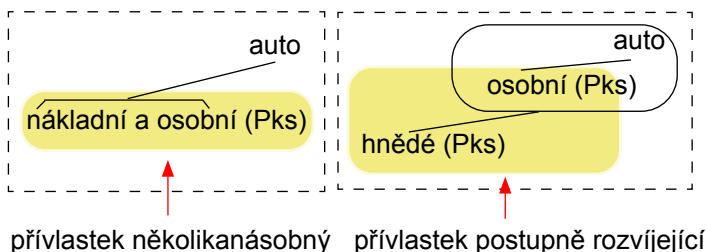

Přívlastek shodný		Přívlastek neshodný	
bílé (1.p.)	auto (1.p.)	značka (1.p.)	Volvo (1.p.)
bílého (2.p.)	auta (2.p.)	značky (2.p.)	Volvo (1.p.)
bílému (3.p.)	autu (3.p.)	značce (3.p.)	Volvo (1.p.)
bílé (4.p.)	auto (4.p.)	značku (4.p.)	Volvo (1.p.)
(o) bílém (6.p.)	autě (6.p.)	(o) značce (6.p.)	Volvo (1.p.)
bílým (7.p.)	autem (7.p.)	značkou (7.p.)	Volvo (1.p.)

Stejně jako ostatní větné členy i přívlastek může být **několikanásobný**. Za několikanásobný pokládáme jen ten, v němž jsou obě složky buď shodné, nebo neshodné:

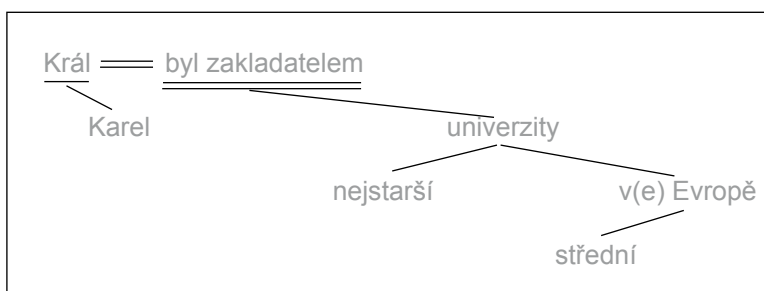
A nyní pozorujte tato dvě spojení: první sděluje, že se někde (např. na parkovišti) vyskytuje jednak nákladní, jednak osobní auto, tedy dvě věci, kdežto druhé pojmenovává věc jedinou. V prvním případě se jedná o přívlastek několikanásobný, ve druhém o **postupně rozvíjející**.

- 28** Spojení shodného přívlastku s podstatným jménem může být rozvíjeno dalším přívlastkem. Takovému přívlastku pak říkáme **postupně rozvíjející**.

Opakujeme:

a) Určete všechny přívlastky.

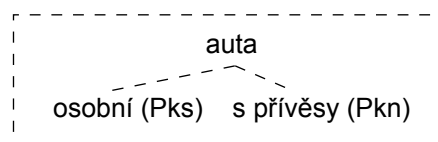
Cvičení 27:

a1) K podstatným jménům doplňte vždy jeden přívlastek shodný a jeden neshodný.

(Pks)		(Pkn)		(Pks)		(Pkn)
zelené	stromy	v parku		pes		
	cesta			program		
	pivo			oko		
	kamarád			lesy		
	jídlo			lyže		
	stůl			auto		
	míč			jablko		

Cvičení 28:

a) Jedná se v tomto případě o několikanásobný přívlastek?
Ano – ne

b1) Podtrhněte spojení, v nichž jsou postupně rozvíjející přívlastky.

malebné jižní Čechy, potrhaná zimní bunda, dobré kynuté knedlíky, zelená a modrá látka, nové vojenské letadlo, rozbitý šicí stroj, jedinečný a dokonalý nástroj, dotěrný, neodbytný člověk, hudební a výtvarná výchova, jarní a podzimní rovnodennost, dlouhý zimní den, moje i tvoje názory, zdravá pohanková kaše, usušené léčivé byliny

c) Nakreslete grafy vět s postupně rozvíjejícími přívlastky.

V houštině vyli velcí kanadští vlci. Po moři plula stará plachetní loď. Prázdniny jsme strávili v horském rekreačním středisku. Zamířené horské velikány se rýsovaly na obzoru. Chlapci se sešli před novým zimním stadionem. Na jeho staršího bratra jsme stále často vzpomínali. Na tenkou bavlněnou košili navlékl dlouhý zimní plášť.

VYPRÁVĚNÍ OBSAHU FILMU

V pohádkovém světě, plném strašidel i jiných bytostí stvořených lidskou fantazií, probíhá výuka v dívčí škole. Mladá čarodějnice Saxana (jejímž otcem je netopýr) je zkoušena ze znalostí kouzel, a protože neumí, má zůstat tři sta let „poškole“. Po vyučování s ní ve třídě rozmlouvá starý školník – vysloužilý upír. Zvědavé Saxaně vypráví o světě lidí a nechtěně jí prozradí zaklínadlo, pomocí kterého lze k lidem odcestovat. Čarodějnice toho zneužije, promění se v sovu a odletí. Pokud však nevypije odvar z babského ucha, musí se po šestačtyřiceti hodinách vrátit. Školník je vyslán za ní, aby jí hlídal.

Sova-Saxana se objeví v zoologické zahradě. Ředitel ZOO se jí ujme a daruje v pytlí svému synu Honzovi. Ten při rozvazování uzlu nevědomky vysloví „proměňovací“ průpovědku a ze sovy je opět mladá dívka. Honza ji vezme s sebou do školy a tam ji představí jako novou žákyni. Saxaně se mezi lidmi zalíbí, nechce se vrátit do pohádkového světa, a tak začne shánět babské ucho.

Saxanino čarodějnické umění hodlá zneužít parta Mikyho Rouska, postrach školy. Důvěřivé dívce slíbí obstarat babské ucho, když jim pomůže zlikvidovat učitelský sbor. Saxana promění učitele (i Honzova otce, který se náhodou ocitl „na místě činu“) v králíky, ale když čeká splnění daného slibu, kluci se jí vysmějí. Podvedená čarodějnice chce všechno říci Honzovi, ale je spoutána a zavřena do komory. Podaří se jí uniknout na koštěti a po málo povedeném přistání se přece jen dostane k Honzovi do jeho bytu. Sotva mu vyloží, co všechno se přihodilo, přepadne je Rouskova banda. Saxanu nechají zavřít do psychiatrické léčebny. S Honzovou pomocí se však nakonec dostane ven a chce napravit všechno, co napáchala. V pohádkovém světě uzmou lexikon kouzel, ale Rouskova parta jim ho ukradne. Po dlouhé honičce je však dostižena a přemožena.

Saxanin čas pobytu ve světě lidí se krátí, a tak rychle vrátí původní podobu učitelskému sboru i Honzovu tatínkovi a napraví i ostatní napáchané škody. V poslední chvíli se zjistí, že babské ucho je lidový název šalvěže přeslenité a odvar z ní užívá ředitel školy na astma. Napije se nejen Saxana, ale také pohádkový školník, kterému se mezi lidmi rovněž zalíbilo.

- Znáte název tohoto úspěšného českého filmu, natočeného v roce 1971 režisérem Václavem Vorlíčkem? Pamatujete-li si dobře jeho děj, zkuste podrobněji vylíčit okolnosti Saxanina útěku z psychiatrické léčebny, získání lexikonu kouzel z pohádkové školy a průběh honičky s partou Mikyho Rouska.
- Proč se Saxaně mezi obyčejnými smrtelníky líbilo víc než v jejím pohádkově strašidelném domově?
- Znáte jména herců, kteří ztvárnili hlavní postavy v tomto filmu?

a) Vilda vypravuje svému kamarádovi obsah filmu:

Člověče, fakt dobrý! Je to o jednom soukromém detektivovi, jak pátral, kdo ukradl diamanty. Přišel za ním takový chlápek, ten byl šéfem výstavy těch diamantů, a ten řekl, že mu ty diamanty někdo ukradl. Že má podezření na jednoho takového jiného chlápka a že ten to mohl udělat, protože mu řekl, že to udělá, i kdyby ty diamanty hlídal, jak chce. A tak ten detektiv řekl tomu chlápku, že toho druhého vypátrá, jestli mu nelhal tomu detektivovi, protože to mohl taky ukrást sám. Jako ten šéf výstavy. No a pak to začalo. Ukázalo se, že to ukradl někdo jiný, ale že ten – jak si o něm tamten druhý myslel, že to ukradl – že ten v tom má taky prsty. Honili se, i ve vzduchu, stříleli po sobě – on ti takhle visel nad propastí a šili do něj, ale on se z toho dostal – a pak tam toho, toho druhého, společně chytli. To musíš vidět!

– Na co by si musel dát Vilda pozor, když měl o filmu vyprávět v hodině českého jazyka?

b) Vyprávějte obsah filmu; poutavě rozved'te jednu scénu, která vám obzvlášť utkvěla v paměti.

c) Jistě znáte aspoň některé filmy, televizní seriály a jiné pořady, jejichž tituly jsou dále uvedeny. Zkuste je přejmenovat tak, aby i nové názvy vystihovaly obsah programu.

Jurský park, Vynález zkázy, Cesta do pravěku, Účastníci zájezdu, Vinnetou – poslední výstřel, Kolja, Vesničko má středisková, Tom a Jerry, Obecná škola, Cesta do hlubin študákovy duše, Show Jana Krause, Všechnopárty, Batman, Růžový panter, Záhada hlavolamu, Cesty domů, Pan Tau, Komisař Rex, Máme rádi Česko, Tři mušketýři, Simpsonovi, Šmoulové, AZ-kvíz, Sportovní ozvěny, Princezna ze mlejna, S tebou mě baví svět, Arabela, Titanic, Přednosta stanice, Fantomas se zlobí

– Podtrhněte ty názvy z nabídky, které jsou větami dvojčlennými. →

Témata mluvních cvičení: Na co rád/nerad vzpomínám. Na co bych nejraději zapomněl.

Pantomima: Chaplin, Laurel a Hardy

Dramatizace: Vymyslete a natočte na video krátký příběh.

OBSAH

TVAROSLOVÍ

Slovní druhy; Podstatná jména	4
Přídavná jména; Číslovky	6
Zájmena; Zájmeno „jenž“	8
Slovesa	10
Slovesný rod.....	12
Příslovce; Tvoření příslovčí; Stupňování příslovčí	14
Předložky; Spojky.....	16
Částice; Cítoslovce.....	18

PRAVOPIS

Pravopis velkých písmen	22
Vlastní jména	24

STAVBA SLOVA

TVOŘENÍ SLOV

Odvozování.....	36
Slovotvorný rozbor a rozbor stavby slova	38
Skládání; Zkracování	40

VÝZNAM SLOV

Jednoznačná a mnohoznačná slova	42
Synonyma.....	44
Homonyma; Antonyma; Odborné názvy (termíny).....	46
Ustálená slovní spojení.....	48
Slova významově souřadná; nadřazená a podřazená.....	50

SKLADBA

Věty podle postoje mluvčího	54
Věta jednoduchá	56
Základní větné členy; Podmět.....	58
Přísudek; Přísudek slovesný; Přísudek slovesně-jmenný.....	60
Rozvíjející větné členy; Předmět; Přísluvečné určení	64
Přívlastek	68
Přístavek	72
Doplněk	74
Věty bezpodmětové a neslovesné	76
Souvětí.....	78
Druhy vedlejších vět.....	80

SLOH

Projevy mluvené a psané	90
Pozdravy (při setkání a loučení) s krátkým dialogem	92
Osnova, výpisky, citáty.....	94
Výtah	96
Popis pracovního postupu	98
Vypravování	104
Charakteristika	110
Charakteristika literární postavy.....	116
Úřední dopis; Žádost	118
Životopis	120
Referát	122
Reklama.....	122
Diskuse	124

Co jsme se naučili	126
--------------------------	-----

ČESKÝ JAZYK 7

Zdeněk Topil, Vladimíra Bičíková, František Šafránek

Ilustrace: akademická malířka Arna Juračková

Vydalo nakladatelství TOBIÁŠ, s.r.o., B. Kobzinové 3119, Havlíčkův Brod, 58001

www.tobias-ucebnice.cz

jako svou publikaci č. 214, 4. upravené vydání, 2018

Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

ISBN 978-80-7311-177-9

